

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

NOVINE U SPECIJALNOJ EDUKACIJI I REHABILITACIJI

Tematski zbornik radova

Godišnja prezentacija rezultata naučno-istraživačkih projekata
Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
koje finansira
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS
(2011-2014)

Beograd, 2013

NOVINE U SPECIJALNOJ EDUKACIJI I REHABILITACIJI
Tematski zbornik radova

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača:

Prof. dr Jasmina Kovačević

Urednik:

Prof. dr Milica Gligorović

Štampa:

Planeta print

Tiraž:

200

ISBN

PROJEKAT 179025

**KREIRANJE PROTOKOLA ZA PROCENU EDUKATIVNIH
POTENCIJALA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU KAO
KRITERIJUMA ZA IZRADU INDIVIDUALNIH OBRAZOVNIH
PROGRAMA**

Rukovodilac projekta: Prof. dr Jasmina Kovačević

IDENTIFIKACIJA TEŠKOĆA U IZRADI INDIVIDUALNIH OBRAZOVNIH PLANOVA

Danijela Ilić-Stošović⁷, Snežana Nikolić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U dugogodišnjoj teoriji i praksi specijalne edukacije i rehabilitacije u našoj zemlji, nije novina da je, samo sistematskom evaluacijom učenikovih mogućnosti (sposobnosti), interesovanja, motivacije i prilagođavanja nastavnog rada u skladu sa dobijenim rezultatima, moguće ostvariti osnovni cilj obrazovanja, a to je napredovanje deteta.

Osnovni cilj ovog rada je da, identifikacijom oblasti IOP-a koje nastavnici evaluiraju kao zahtevne, odnosno kao njima poznate i jednostavne za izradu, ukaže na osnovne elemente obuke nastavnika, ali i slabosti uputstva za izradu IOP-a. Stava smo da je moguće, na ovaj način, još jednom ukazati na značaj struktuiranja precizne metodologije izrade ovog dokumenta.

Istraživanje, koje je obuhvatilo 65 ispitanika zaposlenih u dve osnovne škole, kao i u dva vrtića, pokazalo je da nastavnici, vaspitači i stručni saradnici identifikuju brojne oblasti kreiranja IOP-a kao teškim za izradu. Najveći broj identifikovanih oblasti kompetencija su rada defektologa.

Istraživanje je jasno ukazalo na postojanje potrebe izrade precizne metodologije u oblasti kreiranja i implementacije IOP-a, koja će se temeljiti na defektološkoj proceni, a čiju nadogradnju će činiti kompetencije nastavnika/vaspitača i stručnih saradnika (psihologa i pedagoga).

Ključne reči: kreiranje IOP-a, metodologija, defektolog

⁷ E-mail: d.i.stosovic@gmail.com

IDENTIFIKACIJA TEŠKOĆA U IZRADI INDIVIDUALNIH OBRAZOVNIH PLANOVA

Danijela Ilić-Stošović⁷, Snežana Nikolić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U dugogodišnjoj teoriji i praksi specijalne edukacije i rehabilitacije u našoj zemlji, nije novina da je, samo sistematskom evaluacijom učenikovih mogućnosti (sposobnosti), interesovanja, motivacije i prilagođavanja nastavnog rada u skladu sa dobijenim rezultatima, moguće ostvariti osnovni cilj obrazovanja, a to je napredovanje deteta.

Osnovni cilj ovog rada je da, identifikacijom oblasti IOP-a koje nastavnici evaluiraju kao zahtevne, odnosno kao njima poznate i jednostavne za izradu, ukaže na osnovne elemente obuke nastavnika, ali i slabosti uputstva za izradu IOP-a. Stava smo da je moguće, na ovaj način, još jednom ukazati na značaj struktuiranja precizne metodologije izrade ovog dokumenta.

Istraživanje, koje je obuhvatilo 65 ispitanika zaposlenih u dve osnovne škole, kao i u dva vrtića, pokazalo je da nastavnici, vaspitači i stručni saradnici identifikuju brojne oblasti kreiranja IOP-a kao teškim za izradu. Najveći broj identifikovanih oblasti kompetencija su rada defektologa.

Istraživanje je jasno ukazalo na postojanje potrebe izrade precizne metodologije u oblasti kreiranja i implementacije IOP-a, koja će se temeljiti na defektološkoj proceni, a čiju nadogradnju će činiti kompetencije nastavnika/vaspitača i stručnih saradnika (psihologa i pedagoga).

Ključne reči: kreiranje IOP-a, metodologija, defektolog

⁷ E-mail: d.i.stosovic@gmail.com

UVOD

Implementacija inkluzivnog oblika obrazovanja, u našoj zemlji, uvela je brojne promene (ili je bar uvela zahteve za brojne promene) u vaspitno-obrazovni rad škole. Istovremeno, najveći zahtevi za promenom stavljeni su pred neposredne realizatore vaspitno-obrazovnog procesa – nastavnike (vaspitače) edukovane za obrazovanje učenika tipičnog razvoja. Otuda i ne čudi veliki broj istraživanja (Davern, 1999; Freeman, Alkins & Kassari, 1999; Gallagher et al., 2000; Palmer et al., 1998; Ryndak et al, 1995; Turnbull et al., 2002) koja se bave ispitivanjem značajnosti adekvatne pripremljenosti nastavnika za realizaciju inkluzivne nastave. Osnovno pitanje, u svakoj diskusiji o inkluzivnom obrazovanju, od koga treba krenuti jeste: Sa kojim novinama se nastavnici suočavaju? Edukovani za rad sa decom tipičnog razvoja i za individualizaciju vaspitno-obrazovnog rada u rasponu prosečnih variranja, nastavnici se, uvođenjem inkluzije, suočavaju za značajno izazovnijim planiranjem i individualizacijom nastave. Uvođenjem dece sa posebnim potrebama u redovna odeljenja, nastavnik, pored već heterogene strukture dece u pogledu akademskog znanja i veština, ali i ponašanja, dobija učenika sa kojim je moguće uspešno raditi samo ako posedujete čitav set specifičnog (defektološkog) znanja. Da bi nastavnik mogao da ispuni uloge koje se od njega očekuju, neophodno je da ovlada novim veštinama i znanjima tokom inicijalnog obrazovanja i kasnije kroz stručna usavršavanja. Nastavnik bi trebalo da, pored uže stručnih znanja iz određene oblasti, ovlada i opštim pedagoškim, psihološkim i defektološkim znanjima neophodnim za kvalitetan vaspitno-obrazovni proces (Kovačić, 2012).

Tako je inkluzija izazvala oprečne stavove nastavnika prema njenoj implementaciji i izazvala čitavu lavinu istraživanja o stavovima nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju (Gašić-Pavišić, 2002; Hrnjica, 1997; Jablan i sar., 2001;

UVOD

Implementacija inkluzivnog oblika obrazovanja, u našoj zemlji, uvela je brojne promene (ili je bar uvela zahteve za brojne promene) u vaspitno-obrazovni rad škole. Istovremeno, najveći zahtevi za promenom stavljeni su pred neposredne realizatore vaspitno-obrazovnog procesa – nastavnike (vaspitače) edukovane za obrazovanje učenika tipičnog razvoja. Otuda i ne čudi veliki broj istraživanja (Davern, 1999; Freeman, Alkins & Kassari, 1999; Gallagher et al., 2000; Palmer et al., 1998; Ryndak et al, 1995; Turnbull et al., 2002) koja se bave ispitivanjem značajnosti adekvatne pripremljenosti nastavnika za realizaciju inkluzivne nastave. Osnovno pitanje, u svakoj diskusiji o inkluzivnom obrazovanju, od koga treba krenuti jeste: Sa kojim novinama se nastavnici suočavaju? Edukovani za rad sa decom tipičnog razvoja i za individualizaciju vaspitno-obrazovnog rada u rasponu prosečnih variranja, nastavnici se, uvođenjem inkluzije, suočavaju za značajno izazovnijim planiranjem i individualizacijom nastave. Uvođenjem dece sa posebnim potrebama u redovna odeljenja, nastavnik, pored već heterogene strukture dece u pogledu akademskog znanja i veština, ali i ponašanja, dobija učenika sa kojim je moguće uspešno raditi samo ako posedujete čitav set specifičnog (defektološkog) znanja. Da bi nastavnik mogao da ispuni uloge koje se od njega očekuju, neophodno je da ovlada novim veštinama i znanjima tokom inicijalnog obrazovanja i kasnije kroz stručna usavršavanja. Nastavnik bi trebalo da, pored uže stručnih znanja iz određene oblasti, ovlada i opštim pedagoškim, psihološkim i defektološkim znanjima neophodnim za kvalitetan vaspitno-obrazovni proces (Kovačić, 2012).

Tako je inkluzija izazvala oprečne stavove nastavnika prema njenoj implementaciji i izazvala čitavu lavinu istraživanja o stavovima nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju (Gašić-Pavišić, 2002; Hrnjica, 1997; Jablan i sar., 2001;

Karić, 2004; Kojić, 1999; Sretenov, 2000; Strika, 1999; Vujačić, 2003, i dr.) Čini se da je uvođenje Individualnih obrazovnih planova⁸, bez prethodne adekvatne i temeljne pripreme nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, za njihovu pripremu i imlementaciju, dodatno dovelo nastavnike (vaspitače) u nezavidan položaj. Izrada i implementacija Individualnog obrazovnog plana u našoj zemlji regulisana je Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik RS, 72/09, 2009), kao i Pravilnikom o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje (Službeni glasnik RS, br.,76, 2010). Ovaj pravilnik, bar sudeći prema rezultatima nekih istraživanja (Ilić-Stošović i sar., 2012) i apelima koji dolaze iz prakse, nije dodatno pojasnio kako se ovaj dokument priprema i implementira.

U dugogodišnjoj teoriji i praksi specijalne edukacije i rehabilitacije, u našoj zemlji, nije novina da je, samo sistematskom evaluacijom učenikovih mogućnosti (sposobnosti), interesovanja, motivacije i prilagođavanjem nastavnog rada u skladu sa dobijenim rezultatima, moguće ostvariti osnovni cilj obrazovanja, a to je napredovanje deteta. Kolika je složenost prilagođavanja govori i to da prilagođavanje nastavne teme ili aktivnosti u sebe uključuje tri ključne kategorije: programski deo (adaptacija sadržaja), proces podučavanja (adaptacija načina prenošenja sadržaja i procesa učenja), okruženje (adaptacija mesta i vremena, odabir osoba koje učestvuju u aktivnosti) (Janney & Snell, 2000). I kao što je već pomenuto, sve to zahteva opsežnu procenu sposobnosti deteta. Kako bi se cilj obrazovanja ostvario, kako u inkluzivnom, tako i u segregacijskom obliku obrazovanja, od izuzetnog značaja je posedovanje svesti o važnosti i delokrugu rada svakog člana tima, ali i posedovanje veština komunikacije u timu. Barski (Barsky, 2000) navodi kako je saradnja u timu veoma važna, osebno u oblasti obrazovanja.

⁸ U daljem tekstu IOP

Prema pomenutom Zakonu i pratećem Pravilniku, članove time za izradu IOP-a čine nastavnik razredne/predmetne nastave, stručni saradnik škole (pedagog, psiholog), roditelj i po potrebi drugi stručnjak, a na zahtev roditelja. Činjenica da se roditelj navodi kao član tima čija je ključna uloga davanje saglasnosti za izradu IOP-a, a da defektolog nije obavezni član tima, dovoljno govori u prilog dopune i izmene Pravilnika. Neka istraživanja potvrđuju značaj praktičnog iskustva i rada sa decom sa teškoćama u razvoju kao bogatog izvora učenja i znanja nastavnika (Vujačić, 2009), ali to svakako ne isključuje važnost podrške koju nastavnici treba da dobiju od drugih stručnjaka.

Osnovni cilj ovog rada je da, identifikacijom oblasti IOP-a koje nastavnici evaluiraju kao zahtevne, odnosno kao njima poznate i jednostavne za izradu, ukaže na osnovne elemente obuke nastavnika, ali i slabosti uputstva za izradu IOP-a. Stava smo da je moguće, na ovaj način, još jednom ukazati na značaj struktuiranja precizne metodologije izrade ovog dokumenta.

METOD ISTRAŽIVANJA

Istraživanjem je obuhvaćeno 65 ispitanika, odnosno 33 (50,8%) nastavnika zaposlenih u dve redovne osnovne škole u Beogradu i 32 (49,9%) vaspitača i stručnih saradnika zaposlenih u dve predškolske ustanove. Od tog broja 27,69% bili su nastavnici razredne nastave, 23,08% nastavnici predmetne nastave, 43,07% vaspitači, 3,08% defektolozi i po 1,54% psiholog i pedagog.

Rezultati prikazani u ovom radu deo su obimnijeg istraživanja, za čije je potrebe konstruisan upitnik koji se sastojao iz tri celine. Prvu celinu činila su pitanja u vezi sa opštim podacima ispitanika (pol ispitanika, ustanova u kojoj su zaposleni, zanimanje, stepen stručne spreme i godine radnog staža). Drugu celinu činilo je osam tvrdnji, petostepeno skaliranih. Pomenute tvrdnje mogu se grupisati

u sledeće kategorije: uočavanje i odabir neophodne podrške i/ili oblasti i područja za individualizaciju rada i programskih sadržaja; realizacija nastavnog rada u odeljenju sa učenicom koji radi prema IOP-u; pomoć defektologa. U ovom radu biće prikazani samo odgovori nastavnika i vaspitača dobijeni na trećoj celini upitnika i to na tri pitanja iz te celine. Pitanja otvorenog tipa odnosila su se na identifikaciju oblasti IOP-a koja je ispitanicima najlakša za kreiranje, zatim na identifikaciju oblasti koja je najteža za kreiranje prilikom izrade IOP-a, dok se pitanje zatvorenog tipa odnosilo na identifikaciju stručnjaka (pedagog, psiholog, socijalni radnik, neko drugi) koji bi ispitanicima najviše pomogao u oblastima koje su identifikovali kao teške pri izradi IOP-a.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Na pitanje: “Koja je oblast u izradi IOP-a, prema vašem mišljenju, najjednostavnija za kreiranje?” izdvojile su se tri grupe odgovora: grupa u kojoj se navode izolovane oblasti; grupa ispitanika koji nisu mogli da se opredele za neku oblast, a opet nisu smatrali da su sve oblasti „lake“ za izradu; grupa ispitanika koja je izjavila da nije upoznata sa oblastima IOP-a.

Najveći broj ispitanika (27 ili 41,53%) je odgovorio da nije upoznat sa oblastima IOP-a. Zanimljivo je da ovakav odgovor daje 16 vaspitača, što čini 53,33% ispitanika te grupe. Najčešće se kao oblasti IOP-a koje ne pričinjavaju teškoće navode izrada pedagoškog profila i sastavljanje zadataka i izrada plana aktivnosti (Tabela 1).

Tabela 1 – Oblasti IOP-a najlakše za kreiranje

Identifikovane oblasti	Struktura ispitanika						
	Broj	Nastavnik predmetne nastave	Nastavnik razredne nastave	Vaspitač	Psiholog	Pedagog	Defektolog
IZOLOVANE OBLASTI							
Izrada pedagoškog profila	7	/	1	3	1	1	1
Sastavljanje zadataka	5	/	5	/	/	/	/
Izrada plana aktivnosti	4	1	1	2	/	/	/
Izrada plana aktivnosti; Evaluacija IOP-a	3	2	1	/	/	/	/
Uočavanje oblasti neophodne podrške	2	1	1	/	/	/	/
Znanje i razumevanje	2	1	1	/	/	/	/
Srpski jezik, matematika, poznavanje prirode i društva	2	/	2	/	/	/	/
Samostalnost, briga o sebi	2	/	/	2	/	/	/
Likovni razvoj, muzički razvoj, osnovni matematički pojmovi	2	/	/	2	/	/	/
Sabiranje i oduzimanje prirodnih brojeva, prepoznavanje razlomaka	1	1	/	/	/	/	/
Sportske igre	1	1	/	/	/	/	/
Srpski jezik	1	/	1	/	/	/	/
Šta dete zna i kako funkcioniše u kolektivu	1	/	1	/	/	/	/
Socio-emocionalni razvoj i razvoj govora	1	/	/	1	/	/	/
Razvoj grafomotorike	1	/	/	1	/	/	/
Saznajni razvoj	1	/	/	1	/	/	/
NEODLUČAN	2	1	1	/	/	/	/
NISAM UPOZNAT SA OBLASTIMA IOP-A	27	7	4	16	/	/	
Σ	65	15	19	28	1	1	1

Na pitanje “Koja je oblast u izradi IOP-a, prema Vašem mišljenju, najteža za kreiranje?” ispitanici su navodili: 1) definisanje oblasti 2) navođenje razloga zbog čega ima je teško da izrade IOP; 3) navođenje svih oblasti; 4) navođenje da nisu upoznati sa oblastima IOP-a (detaljnije u Tabeli 2).

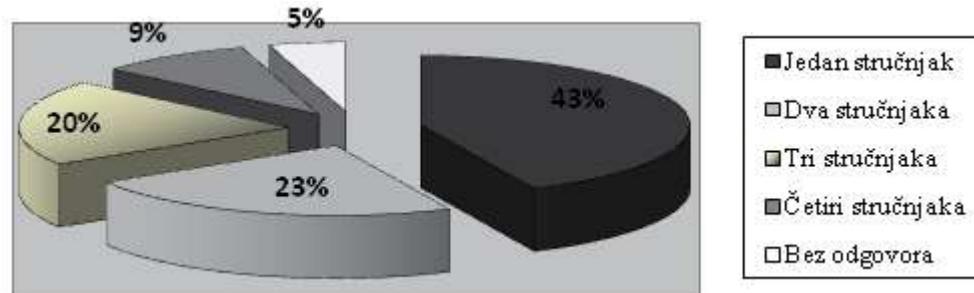
Zanimljivo je da je izrada pedagoškog profila, za ispitanike, našeg uzorka, podjednako jednostavna oblast izrade IOP-a (Tabela 1) i složena (Tabela 2). Pored izrade pedagoškog profila, ispitanici navode da je u IOP-u najteže proceniti delotvornost primenjenih metoda i oblika rada, kao i prilagođavanje rada sposobnostima deteta, ali i izrada plana aktivnosti.

Tabela 2 – Oblasti IOP-a najteže za kreiranje

Identifikovane oblasti	Broj ispitanika	Struktura ispitanika					
		Nastavnik predmetne nastave	Nastavnik razredne nastave	Vaspitač	Psiholog	Pedagog	Defektolog
IZOLOVANE OBLASTI							
Izrada pedagoškog profila	7	/	5	2	/	/	/
Procena delotvornosti primenjenih oblika i metoda rada	4	3	1	/	/	/	/
Prilagođavanje građiva sposobnostima deteta	3	1	1	1	/	/	/
Izrada plana aktivnosti	3	/	/	/	1	1	1
Odrediti nivo postignuća deteta	3	/	3	/	/	/	/
Odrediti ciljeve za oblast pisanja	2	1	1	/	/	/	/
Forma pisanja IOPa	1	1	/	/	/	/	/
Odrediti nivo opterećenosti učenika	1	/	/	1	/	/	/
Atletika	1	1	/	/	/	/	/
Administracija	1	/	/	1	/	/	/
NAVOĐENJE RAZLOGA							
Nepostojanje informacija o mogućnostima i	7	1	4	2	/	/	/

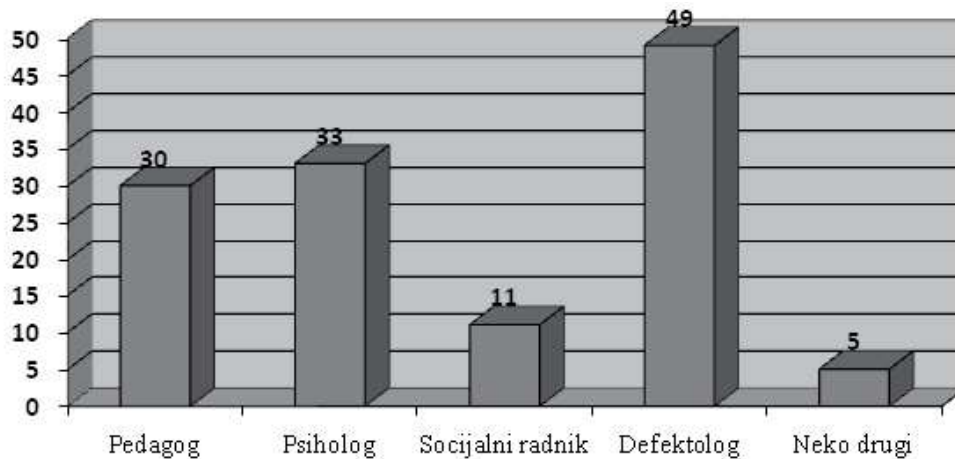
sposobnostima deteta							
SVE SU OBLASTI ZAHTEVNE	5	/	/	5	/	/	/
NISAM UPOZNAT SA OBLASTIMA IOP-A	27	7	4	16	/	/	/
Σ	65	15	19	28	1	1	1

Najveći broj ispitanika (28 ili 43,1%) smatra da bi jedna stručnjak mogao da im pomogne pri kreiranju oblasti IOPa koju su identifikovali kao složenu za izradu, po dva stručnjaka je navelo 15 ispitanika (23,1%), po tri je navelo 13 ili 20% ispitanika. Tri ispitanika (4,6%) nije zaokružilo ni jedan od ponuđenih odgovora (Grafikon 1).

Grafikon 1 – Identifikovani stručnjak – prikaz broja identifikovanih stručnjaka

Defektolog se, kao stručnjak koji bi mogao da pomogne u izradi oblasti IOP-a identifikovanih kao veoma složene, pojavljuje u 49 odgovora, realitvno su ujednačeni brojevi odgovora u kojima se navodi psiholog (33) i pedagog (30), dok se kao odgovori navode još i roditelji, izabrani lekari, ostali članovi porodice, lokalna samouprava (Grafikon 2).

Grafikon 2 – Identifikovani stručnjak

Nije utvrđena statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika u zavisnosti od vrste obrazovanja (Tabela 3).

Tabela 3 – Vrsta obrazovanja i identifikovani stručnjak

Stručnjaci	F	p
Pedagog	1,867	0,114
Psiholog	1,116	0,362
Socijalni radnik	1,483	0,209
Defektolog	0,533	0,751
Drugi	0,263	0,932
Stručnjak koji bi mogao najviše da pomogne	1,897	0,108

DISKUSIJA

S obzirom da Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje⁹ (Službeni glasnik RS, br.,76, 2010) reguliše sadržaj IOP obrasca kroz lične podatke o detetu, pedagoški

⁹ U daljem tekstu Pravilnik

profil učenika, procenu potreba za podrškom i plana aktivnosti po predmetima tj. oblastima, očekivali smo da će se odgovori nastavnika kretati u tom rasponu, kako kada je reč o oblastima koje su našim ispitanicima lake za kreiranje, tako i u oblastima koje im se čine teškim za kreiranje. Dobijeni rezultati ukazuju da se odgovori više strukturiraju prema ponuđenim oblastima u Pravilniku kada je reč o oblastima IOP-a koje su nastavnicima pristupačnije i razumljivije za izradu (npr. odgovori: „Izrada plana aktivnosti“; navođenje predmeta za koje je ispitanicima lako da realizuju nastavu prema IOP-u, u odnosu na one koje su definisali kao teške za izradu. Čini se izuzetno važnim naglasiti da su oblasti koje se nastavnicima čine najlakšim za kreiranje IOP-a (osim pedagoškog profila), zapravo oblasti rada koje su nastavnici obavljali i pre uvođenja inkluzivne nastave i za koje poseduju kompetencije.

Gotovo paradoksalnu situaciju dobijamo kao odgovor na pitanje: “Koja je oblast u izradi IOP-a, prema Vašem mišljenju, najteža za kreiranje?” (Tabela 2), gde se, kao i u na prethodnom pitanju, dobija odgovor: „Izrada pedagoškog profila“. Ovakva situacija može se objasniti time da je pedagoški profil učenika u Pravilniku veoma široko formulisan. Ova oblast, tačnije, korak u izradi IOP-a, prema zakonodavcu, treba da da odgovor na sledeća pitanja: učenje i kako se uči; socijalne veštine; komunikacijske veštine; samostalnost i briga o sebi. Istina je da bez temeljne procene detetovih sposobnosti izrada kvalitetnog pedagoškog profila nije moguća, te nastavnici, vaspitači i stručni saradnici nisu u toj meri kompetentni, za ovu oblast izrade IOP-a, kao defektolozi. U prilog ovakvom našem stavu govore i rezultati brojnih istraživanja koja su imala za cilj ispitivanje korelacije između postignuća učenika sa motoričkim poremećajima i njihove sposobnosti za učestvovanje u nastavi¹⁰ (Ilić-Stošović, 2006; Ilić-Stošović, Nikolić 2007; Ilić-

¹⁰ Sposobnostima za učestvovanje u nastavi, u navedenim radovima, nazivaju se sve one sposobnosti koje su u obrascu IOPa koji se odnosi na pedagoški profil izdvojene u grupe: učenje i kako se uči; socijalne veštine; komunikacijske veštine; samostalnost i briga o sebi.

Stošović, Nikolić, 2008; Ilić-Stošović, Nikolić i Rapaić, 2008). Rezultati ovih istraživanja ukazala su na izrazito niska postignuća učenika u školskom učenju, bilo da se obrazuju u inkluzivnim ili segregacijskim uslovima, a uzroci takvih postignuća mogu se pronaći upravo u pedagoškom profilu učenika. Tako su Ilić-Stošović, Nikolić (2008), ispitujući sposobnost za učestvovanje u nastavi učenika sa cerebralnom paralizom, utvrdile da je sposobnost efikasnog usmeravanja individualne aktivnosti bila bolja kod učenika koji se obrazuju u inkluzivnoj nastavi u odnosu na učenike sa cerebralnom paralizom koji su se obrazovali u segregacijskim uslovima. Sa druge strane, nije bilo razlike u sposobnosti aktivnog učestvovanja u radu kolektiva, kod učenika sa cerebralnom paralizom koji pohađaju nastavu u inkluzivnim uslovima u odnosu na drugu ispitanu grupu učenika. Ova sposobnost se, kod obe grupe učenika sa cerebralnom paralizom, kretala u okvirima potrebe za usavršavanjem do potpunog odsustva ove sposobnosti. „Sve ovo govori u prilog tome da je realizacija nastavnog časa za učenike sa cerebralnom paralizom veoma kompleksna, da njoj prethodi detaljna, individualizovana i kontinuirana priprema nastavnika. Ovo, takođe, govori i u prilog tome da realizacija nastavnih sadržaja, za jedan broj dece sa cerebralnom paralizom, u odeljenjima koja imaju preko 20 učenika, nije moguća, kao i da se u ovakvom obliku nastavnog rada ne može izaći u susret brojnim potrebama učenika sa cerebralnom paralizom, a koje se ne odnose samo na edukativne potrebe”. (Nedović, Ilić-Stošović i Eminović, 2012, str.24). U prilog dodatne podrške učenicima sa cerebralnom paralizom (ali i velikog broja učenika sa posebnim potrebama) govore i rezultati Ilić-Stošović, Ilić (2010). Ovi autori su, predstavljajući jedan od mogućih pristupa u izradi IOPa za učenike sa cerebralnom paralizom, istakli, da rezultati njihovog istraživanja ukazuju na raspon potrebne podrške za učenike sa cerebralnom paralizom, koji se kreće od prilagođavanja u didaktičko-metodičkom pristupu do prilagođavanja u programskim sadržajima i

modelima vrednovanja školskog znanja. Istraživanje je, takođe, istaklo važnost formiranja što obuhvatnijeg tima za kreiranje Individualnih obrazovnih planova za učenike sa cerebralnom paralizom. Ovde se može dodati i to da rezultati pomenutih istraživanja (Ilić-Stošović, Nikolić, 2008, Ilić-Stošović, Ilić 2010) jasno ukazuju na potrebu struktuisanja IOPa, koji će omogućiti nesmetano i ravnopravno učestvovanje učenika sa posebnim potrebama, u nastavi, te da je procena sposobnosti koje čine pedagoški profil učenika ključna, ne samo za pravilno planiranje aktivnosti/koraka u IOPu, već i za izradu preciznih i merljivih ciljeva obrazovanja.

Kada je reč o oblastima koje su ispitanicima bile najteže za kreiranje, uočava se da jedan broj ispitanika (7 ili 10,76%) navodi razloge zašto im je teško da izrade IOP, a ne navode oblasti. I ovo, kao i naglašavanje da je pedagoški profil najteži za izradu može se razumeti u kontekstu saradnika koga ispitanici identifikuju kao najvažniji izvor pomoći (Grafikon 2), a to je defektolog. Koliko ispitanici identifikuju defektologa kao najvažnijeg člana tima, govori u prilog to da se ovaj stručnjak pojavljuje u čak 49 od 117 dobijenih odgovora, što čini 41,88% svih odgovora. I za ovakav stav nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika moguće je pronaći brojne empirijske dokaze, ali se, u ovom trenutku čini važnim istaći da i učenici sa posebnim potrebama, takođe, uočavaju potrebu za dodatnom pomoći. Tako, diskutujući dobijene rezultate istraživanja koje se bavilo identifikacijom uzroka školskog neuspeha iz perspektive učenika sa posebnim potrebama, Ilić-Stošović, Nikolić i Milivojević (2011, str.128) zaključuju: „Nije iznenađujući rezultat da učenici sa posebnim potrebama značajno više osećaju nesigurnost u sebe i imaju teškoću da se jasno izraze, u odnosu na svoje vršnjake tipičnog razvoja. To su faktori, koji direktno proizilaze iz same posebne potrebe. Interesantan je podatak da u grupi učenika sa posebnim potrebama, koji izdvajaju teškoću da se izraze, dominantno učestvuju učenici sa diskalkulijom, dispraksijom i

disgrafijom. Pored kompleksnosti smetnje u učenju (retko je da jedna smetnja ometa samo jedan segment učenikovih akademskih sposobnosti), ovo se može objasniti i nerearno postavljenim zahtevima škole u odnosu na postojanje potrebe u učenju. U prilog ovome govori i činjenica da, učenici sa posebnim potrebama, izdvajaju previše časova nastave i nedostatak pomoći, kao ključne faktore iz oblasti organizacije nastave, koji uzrokuju pojavu njihovog školskog neuspeha. Ovo, još jednom ističe, neophodnost restrukturiranja inkluzivne škole, a posebna pažnja se mora obratiti na organizaciju rada na času, kao i obezbeđenju stručne pomoći učenicima.“

Iako mali broj odgovora ispitanika našeg uzorka nagoveštava značaj uključivanja roditelja kao saradnika koji bi značajno pomogao u izradi IOP-a, smatramo da je važno istaći da neki autori naglašavaju da se roditelji koji učestvuju u procesu formiranja IOP-a, donošenju odluka i ciljeva poistovećuju sa timom i bivaju višestruko korisni za napredovanje deteta i čitav inkluzivni proces (Reinman & Beck, 2010). Osećanje zbnjenosti roditelja u vezi sa pravcem obrazovanja njihovog deteta upravo nastaje zato što se roditelji ne pozivaju kao članovi tima (Fish, 2006, 2008; Lo, 2008). Rezultati dobijeni u ovom istraživanju, u vezi sa identifikovanim članom tima koji može biti višestruko koristan, u suprotnosti su sa stavom koji navodi Subotić (2010) da prosvetni radnici, u ovom trenutku, kao relevantne entitete u pogledu saradnje i podrške (u radu sa decom s posebnim potrebama), percipiraju isključivo roditelje dece sa posebnim potrebama i druge kolege, pri čemu se može očekivati da će aspekti saradnje sa stručnim saradnicima postati naročito naglašeni u budućnosti, pod uslovom da poraste njihova zastupljenost u školama i uloga u samom organizovanju nastave. Neki autori naglašavaju da istraživanja konzistentno pronalaze vezu dostupnosti fizičke i ljudske podrške sa stavovima o inkluziji (Avramidis & Norwich 2002). U tom

smislu, pružanje dodatne podrške nastavnicima, ali i stručnim saradnicima, značajno bi doprinelo stvaranju pozitivne slike o inkluziji.

Važno je naglasiti da 27 ispitanika (41,53%) nije upoznato sa oblastima izrade IOP-a, što se može razumeti kao odsustvo potrebe da poznaje zakonodavnu osnovu izrade IOP-a zato što još nema iskustva u radu sa decom sa posebnim potrebama, ali i kao odsustvo potrebne edukacije. Čini se još važnijim da su u grupi ispitanika koji nisu upoznati sa oblastima izrade IOP-a upravo vaspitači (njih 16 ili 53,33%). S obzirom da se ovo istraživanje nije bavilo pitanjem posedovanja iskustva odnosno edukacije iz ove oblasti, pouzdane zaključke nije moguće izvesti.

ZAKLJUČAK

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da se identifikacijom oblasti IOP-a koje nastavnici evaluiraju kao zahtevne, odnosno kao njima poznate i jednostavne za izradu, ukaže na osnovne elemente obuke nastavnika, ali i slabosti uputstva i zakonodavne osnove za izradu IOP-a.

Studija, čiji je deo rezultata ovde prikazan, u suštini je deskriptivnog karaktera i realizovana je tako da se nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima ne nude gotova rešenja, tačnije ponuđeni odgovori, već da pronikne u srž razumevanja IOP-a kroz slobodne odgovore učesnika u izradi i implementaciji IOP-a. Istraživanje je identifikovalo postojanje velike heterogenosti potrebe za dodatnom podrškom, edukacijom i zakonodavnom revizijom u oblasti izrade i implementacije IOP-a. Najosetljivije oblasti jesu upravo one oblasti koje defektolog pokriva svojom kompetentnošću, a koje su u Zakonu o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja (2009), kao i u Pravilniku (2010) preširoko definisane i prevazilaze kompetencije nastavnika i stručnih saradnika.

Rezultati istraživanja su jasno ukazali na postojanje potrebe izrade precizne metodologije u oblasti kreiranja i implementacije IOP-a. Ova metodologija treba da se temelji na defektološkoj proceni, a njenu nadogradnju trebalo bi da čine kompetencije nastavnika/vaspitača i stručnih saradnika (psihologa i pedagoga).

LITERATURA

- Avramidis, E. & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education, 17*, 129-147.
- Davern, L. (1999). Parents' perspectives on personnel attitudes and characteristics in inclusive school settings: Implications for teacher preparation programs. *Teacher Education and Special Education, 22*(3), 165-182.
- Fish, W. (2006). Perceptions of parents of students with autism towards the IEP meeting: A case study of one family support group chapter. *Education, 127*(1), 56-68.
- Fish, W. (2008). The IEP meeting: Perceptions of parents of students who receive special education services. *Preventing School Failure, 53*(1), 8-14.
- Gallagher, P. A., Floyd, J. H., Stafford, A. M., Taber, T. A., Brozovic, S. A., & Alberto, P. A. (2000). Inclusion of students with moderate or severe disabilities in educational and community settings: Perspectives from parents and siblings. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 35*(2), 135-147.
- Gašić-Pavišić, S. (2002). Vršnjačko-socijalno ponašanje dece sa smetnjama u razvoju. *Nastava i vaspitanje, 5*, 452-469.
- Hanak, N., Dragojević, D. (2002). Socijalni stavovi prema osobama ometenim u razvoju. *Istraživanja u defektologiji, 1*, 13-23.
- Hrnjica, S. (1997). *Dete sa razvojnim smetnjama u osnovnoj školi*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Hrnjica, S., Sretenov, D. (2003). *Deca sa razvojnim teškoćama u redovnim osnovnim školama u Srbiji – trenutno stanje i stavovski preduslovi za potencijalnu inkluziju*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta i Save the Children.
- Ilić-Stošović, D. (2006). Usvojenost gradiva kao kriterijum ocenjivanja učenika sa telesnom invalidnošću, *Specijalna edukacija i rehabilitacija, 1-2*, 151-160.

- Ilić-Stošović, D., Nikolić, S. (2007). Očekivanja nastavnika kao pokazatelj objektivnosti ocenjivanja uspeha učenika s telesnom invalidnošću. U D. Radovanović (Ur.) *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 643-653). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ilić-Stošović, D., Nikolić, S., Rapaić, D. (2008). Vrednovanje školskog uspeha učenika s motoričkim poremećajima u inkluzivnoj nastavi. U D. Radovanović (Ur.), *U susret inkluziji – dileme u teoriji i praksi* (str. 535-550). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ilić-Stošović, D., Nikolić, S. (2008). Sposobnost učestvovanja u nastavnim aktivnostima učenika sa cerebralnom paralizom, *Specijalna edukacija i rehabilitacija, 1-2*, 103-120.
- Ilić-Stošović, D, Ilić, S. (2010). Specifičnosti izrade Individualnih obrazovnih planova za učenike sa cerebralnom paralizom. U Kovačević, J. i Vučinić, V. (Ur.), *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman*, deo I (str. 133-148). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ilić-Stošović, D., Nikolić, S., Milivojević, M. (2011). Učenici sa posebnim potrebama i opšti uzroci školskog neuspeha iz perspektive učenika. U Kovačević, J. i Vučinić V. (Ur.) *Zbornik radova Petog međunarodnog naučnog skupa „Specijalna edukacija i rehabilitacija danas*, (str. 125-137). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ilić-Stošović, D., Kovačić, A., Nikolić, S., Maksić, J. (2012). The analysis of Individual Education Plans for children with cerebral palsy. In Stošljević, M., Marinković, D. & Eminović, F. (Ed.), *Cerebral palsy. A multidisciplinary and multidimensional approach*, International thematic collection of papers (pp. 133-147). Novi Sad: Society of Special Educators and Rehabilitators of Serbia.
- Jablan, B., Eškirović B., Vučinić, V. (2001). Subjektivni i objektivni uslovi za integrisanje slepe dece u redovnu školu. *Nastava i vaspitanje, 2*, 227–230.
- Janney, R. J., Snell, M. E. (2000). *Teachers' guides to inclusive practices: Modifying schoolwork*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes, Inc.
- Karić, J. (2004). Stavovi prema uključivanju dece sa posebnim potrebama u redovan sistem obrazovanja. *Nastava i vaspitanje, 1*, 142–146.
- Kojić, R. (1999). Motorički prostor učenika sa posebnim potrebama kao osnova nastave fizičkog vaspitanja. *Nastava i vaspitanje, 1-2*, 141–145.
- Kovačić, A. (2102). *Analiza sistema podrške i aktivnosti u okviru Individualnog obrazovnog plana*. Završni – master rad. Beograd: Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

- Lo, L. (2008). Chinese families' level of participation and experiences in IEP meetings. *Preventing School Failure*, 53(1), 21-27.
- Palmer, D. S., Borthwick-Duffy, S. A., & Widaman, K. (1998). Parent perceptions of inclusive practices for their children with significant cognitive disabilities. *Exceptional Children*, 64, 271-282.
- Nedovic, G., Ilic-Stosovic, D. & Eminovic, F. (2012). Education children with cerebral palsy in the Republic of Serbia. In Kulić, Potić (Ed.), *Book of Proceedings and Summaries* (pg. 21-27). Novi Sad: Society of Special Educators and Rehabilitators of Serbia.
- Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje*. Službeni glasnik RS, broj 76/10.
- Reiman, J., Beck, L. (2010). *Parents' experiences with the IEP process: Considerations for improving practice*. Retrieved from [www.directionservice.org/cadre/Parent Experiences IEP.cfm](http://www.directionservice.org/cadre/Parent%20Experiences%20IEP.cfm)
- Ryndak, D. L., Downing, J. E., Jacqueline, L. R., & Morrison, A. P. (1995). Parents' perceptions after inclusion of their child with moderate or severe disabilities in general education settings. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 20, 147-157.
- Sretenov, D. (2000). *An evaluation of attitudes of pre-school teachers from different social and cultural milieu in Yugoslavia towards inclusion of children with mild learning difficulties in regular pre-school* (magistarski rad). Birmingham: The University of Birmingham.
- Strika, V. (1999). Rano obrazovanje i posebne obrazovne potrebe (UNESCO: međunarodno savetovanje). *Nastava i vaspitanje*, 3-4, 428-441.
- Subotić, S. (2010). Struktura stavova o inkluziji i sindrom izgaranja na poslu kod prosvjetnih radnika u Republici Srpskoj: pilot studija. *Primenjena psihologija*, 2, 155-174.
- Turnbull, R., Turnbull, A., Shank, M., Smith, S. & Leal, D. (2002). *Exceptional Lives: Special Education in Today's Schools*. (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill, Prentice Hall.
- Vujačić, M. (2003). *Uključivanje djece sa posebnim potrebama u redovne grupe vrtića – mogućnosti i efekti* (magistarski rad). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja*. Službeni glasnik RS, broj 72/09.

IDENTIFYING DIFFICULTIES IN CREATING INDIVIDUAL EDUCATION PROGRAMS

Danijela Ilić-Stošović, Snežana Nikolić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

It is very important for education to perform systematic evaluation of pupil's abilities, areas of interest and motivation. This is the main methodology for adaptation of the education process, and the only way to high school achievement.

The main aim of this research is to identify the areas of difficulties in creating Individual Education Programs. In this way, it is possible to point out the importance of good methodology in creating and implementing Individual Education Program.

The survey was conducted on 65 teachers, professors and educators. It was found that there are many areas of Individual Education Programs that are very difficult to create, most of which relate to special education teachers' competency.

It is necessary to create precise methodology in creating and implementing Individual Education Programs, based on the assessment in special education and rehabilitation.

Key words: creating IEP, methodology, special education teacher.